

SIGRID UNDSSET.

STRINDBERG után következett Selma Lagerlöf, Knut Hamsun után Sigrid Undset. Nem véletlen, hogy a két skandináv irodalomnak, a svédnek és a norvégnak ma egyformán nő a legkiemelkedőbb reprezentánsa. A skandináv országok jártak elől a nő egyenjogúsításában. Másutt a sufragettek komikus maszkjában tudtuk csak elképzelni a női jogok harcosait. Itt Ellen Key méltóságos egyszerűsége még Strindberg elkeseredett nőgyűlöletével szemben is tiszteletet parancsoló volt. Másutt a nőmozgalmak sokszor belefultak a férfi gyöngéinek neveléses majmolásába. Itt a női gyöngéd ére nyek ereje férfiasodott meg s a nő bensőséges szellemi élete kezdte feltárni ismeretlen mélységeit.

Weingerre ugyancsak rácafoltt a skandináv irodalom. A nőgyűlöletnek ez a beteg magántanára keserű lemondással állapította meg, hogy az irodalom számára örökre *terra incognita* marad a női lélek, mert a férfi soha sem tud elég mélyen és elég tökéletesen behatolni a női lélekbe, a nő pedig képtelen a komoly elmélyedésre, az alapos és gondos analízisra, szóval arra a magasabbrendű irodalomra, amelyben a saját lelkének szenzációs leleplezését adhatná. Soha nem ismerhetjük meg egészen és igazán a nőt, mert a nő sem ismeri önmagát.

Az öngyilkos filozófus megfutamodott annak a lehetősége elől, hogy kissé fantasztikus elméletének igazolását vagy cáfolatát megkaphassa. Pedig a cáfolat hamar megérkezett. Nem a forró dél adta meg, hanem a hűvös észak. Két név, két irodalmi nagyság volt a cáfolat: Selma *Lagerlöf* és még inkább Sigrid *Undset*.

Ezt a két nevet tehát bizonyos mértékben összefűzi ez a közös eredmény. Egyébként is mind a kettőnek ugyanazokra a tiszta, eszményi magaslatokra való törekvés a végső tendenciája. Felületesen szemlélve mind a kettőjük irodalmának ugyanaz a vegyi képlete, csak az elemek elhelyezkedése és aránya más. Lagerlöf a protestáns miszticizmust jelenti, Sigrid *Undset* a naturalista katolicizmust, de *Lagerlöfnél* a miszticizmuson van a hangsúly, *Undsetnél* a naturalizmuson. Lagerlöf és Undset nőalakjai egyformán erősek és szívósak, de Lagerlöfnél a női lélek ereje titokzatos ösztöneiben, sokszor szenvedő gyöngeségben rejtőzik, Undsetnél viszont a tudatos és kemény acélosságban, a női természet világos, átértett és megbecsült adományában. Lagerlöf nőalakjaiban a mártírium erejét csodáljuk, Undset nőalakjaiban az erő martiriuma ragad magával bennünket.

Sigrid Undset a legkimagaslóbb egyénisége annak az újabb norvég író-nemzedéknek, amely a neoromanticizmus lassú elvirágzása után egy új naturalizmus jegyében tör előre abban a különös összetételű művészetben, amely az újabb norvég irodalomban *Ibsentől* és *Björnsontól* kezdve Olaf *Duunig* a legáltalánosabb emberi szempontokat s a legegységesebb vonatkozásokat kapcsolja össze az igazi nemzeti jellemmel. *Hamsun* és *Bojer* regényei teljesen a norvég talajban gyökereznek, szinte elválaszthatatlanul össze vannak nőve a

vadregényes fjordokkal, a viharvert kietlen tengerpartokkal, a zúgó mély erdőkkel, az orkánok tombolásának szilaj s az enyészetes hárfahang méléző zenéjével, de egyben olyan örök emberi mélységek, olyan örök és minden égtáj alatt egyforma emberi fájdalmak és örömek, olyan változhatatlan tragédiák remegnek bennük, hogy egyformán megtalálják az utat minden nép és minden fajta szívéhez, anélkül, hogy tudatos számíttással keresnék a nemzetközi érvényesülést. A nagy klasszikus alkotásokon kívül talán csak az orosz irodalom ismeri ennek az egyetemes és mély emberi hatásnak a titkát a legszigorúbb értelemben vett nemzeti alapon.

Mindez ráillik Sigrid *Undset* művére is. Talán még fokozottabb mértékben mint bármely kortársáéra. A norvég nő, akinek lelkébe *Undset* a különböző korok, különböző társadalmi osztályok és élethivatások transparensén át, a saját lelkében való elmélyedés segítségével próbál bepillantani, tulajdonképpen az örök női lélek, amelyről legigazabb, legőszintébb-és egyben legmonumentálisabb képet ő ad először az irodalomban. Ez a magyarázata, hogy most, mikor a hazai elsősegét szentesítő *Nobel*-díj ráirányította a figyelmet, műve egyszerre népszerűvé vált egész Európában.

* * *

Sigrid *Undset* egész írói munkássága, bármilyen különböző területeken és változatos miliőben játszódna is le regényei, tulajdonképpen egyetlen összefüggő confessió, mégpedig sokkal őszintébb, sokkal inkább a részletekbe menő, mint akár *Rousseau* hiú túlzásokkal tele önvallomása, akár *Strindberg* káromló, keserű, fogcsikorgató önmarcangolása a *Cseléd fiában*, akár *Musset* romantikus, kissé pózoló gyónása a század betegségről. *Undset* monumentális, egy egész élet minden terhét, titkát, tündöklését és szomorúságát feltáró confessiója *nem is egy nő*, hanem *a női nem* vallomása, tele minden szertelenségtől ment, józan becsületességgel, igazságra törekvő őszinteséggel. A női lélek, amely első pillantásra olyan áttetszőnek, olyan kezdetlegesnek látszik, amely azonban behatóbb vizsgálatra tüstént mint a legbonyolultabb, legösszetettebb s mégis legfelboncolhatatlanabb, talányos, titokzatos és megfoghatatlan egység mered elénk, egyszerre világossá, megérthetővé, kitapogatható, részeire bontható valósággá válik Sigrid *Undset* vallomásán keresztül s egyben látszólag törékeny, gyöngéd és szerény igénytelenségéből a monumentális nő. Ebben a női lelket tisztázó és megértető naturalizmusban s a vele párosuló eszményi monumentáltságban van *Undset* művének páratlan jelentősége és csaknem az egész világirodalomban egyedül álló eredetisége.

* * *

Első munkáiban a nő, akit regényeiben fest, még sokkal közelebb áll saját énjéhez, még sokkal inkább a korhoz, a környezethez kötött. Abban a társadalmi körben él, amelyben a szerző. A mai kenyérkereső, meglehetősen önálló nőitípus, akáresak Sigrid *Undset*, aki mint egy java korában elhunyt, tudós archeológus leánya a «Kereskedelmi Gimnasium» elvégzése után maga gondoskodik létfenntartásáról. Különböző kereskedelmi vállalatok alkalmazottja, nagyvárosi hivatalnoklánya, aki szorgalmasan dolgozik, de közben talán még szorgalmasabban lát és megfigyel, elmélyedő elemzéssel boncolja megfigyeléseit és már huszonöt éves korában a nyilvánosság elé lép első regényével. Ennek *Márta asszony* a címe, hőse a szenvedő nő, s egy boldogtalan modern házasság története bontakozik ki benne két asszony vallomásában.

Az író nő kivételes egyénisége azonban először *A boldog kor* című kötetében jelentkezik, amely két hosszabb elbeszélést tartalmaz. Ebben a két kis regényében értékesíti Undset először megfigyeléseit és elmélyedő óráinak értékes lélekelemzését. Mind a két kis regény abban a miliőben játszódik, amelyet a szerző közvetlen közelből ismert, egy krisztianiai nagykereskedő cég irodájában, szereplői azok, akiket napról-napra a legaprólékosabban megfigyelhetett: irodai alkalmazottak, tisztviselők — mérnökök, rajzoló, könyvelők, titkárok —, akik szürke, egyhangú robotban élnek egymás mellett és szorgalmas munkával keresik kenyerüket. De néha besüt a nap a szürke büróba és fényében kigyuladnak a színek és szívek. Női alkalmazottak is vannak az irodákban és Undset regényében ezek állnak az első vonalban. Ugyanahhoz a közös típushoz tartoznak, amelyhez őt magát is számíthatjuk. Kenyérkereső, önálló lányok, akik éppen olyan független életet élnek, mint a szomszédos asztaloknál dolgozó fiatalember. Szorgalmas, meggondolt, őszinte, egyenes lények, akik hozzásimulnak a mindennapi élet reálításához.

A szerelem az ő szívüket is kitárja. Szeretnek akár a romantikus kor, vagy a naturalizmus nőalakjai. De ez a szerelem egészen más. Nem fellengző, elérhetetlen álm, epekedő testetlen rajongás, mint a romantikusoknál, nem is vad, érzéki tombolás, egyesülés minden korláton és akadályon keresztül. Itt a szív őszinte becsületes vonzalma szólal meg s ha ez a szerelem a szürke napok boldog óráiban virágokat kínál, habozás nélkül leszakítják. De ebben az odaadásban nincs szerepe brutális szekszualitásnak, vagy ravasz számításnak. Teljesen egyenlőrangúak itt is a férfival. Ők is éppen annyit adnak, mint amennyit kapnak a szerelemben s nem várnak még külön jutalmat szerelmükért. És ha csalódás éri őket, ha a szerelem lassankint szétfoszlik, nem átkozzák az életet, nem rázzák öklüket nagy szavakkal, mint a romantizmus hősnői, nem vetik magukat sötét pesszimizmussal tomboló indulatok züllött fertőjébe, mint a naturalista irány divatja parancsolta, hanem csendesesen megnyugszanak a változhatatlanba. Ez az élet, az élet rendje, amelyet valami felsőbb hatalom kormányoz, amelynek megvannak a maga kikerülhetetlen és kijátszhatatlan törvényszerűségei. A boldogság elszáll, de a keserűség is. Meggyógyítja az idő s az egyik szerelem helyébe jön a másik, amely új boldogságot hoz s amelyet újra frissen, őszinte örömmel az első csalódás keserű szájaize nélkül fogadnak. A régi csalódások tanulságai nem kényszerítik őket arra, hogy az új szerelemben örökké résen legyenek vagy mint letört liliomok nyögdécseljék örök mártírságukat. Undsetnél a szerelmi játékban, amely mindkét részről becsületesen folyik, nem a férfiak viszik az irányító szerepet, hanem a nők. Józanságukat, reális életszemléletüket a szerelemben is megőrzik. Romantikus mámor nem ragadja el őket, de nem is várják rettegve, állandó szorongással szomorú sorsuk beteltét. Nem várják meg, míg eldobják őket, hanem gyakran ők a kezdeményezők a szakításban is. Öntudatosan, becsületesen adják oda magukat annak a férfinak, akit szeretnek, de ha csalódnak, ha észreveszik, hogy az, akit kiválasztottak, nem méltó szerelmükre, erkölcsileg, értelmi-képességekben alacsonyabbrendű náluk, vagy rájönnek, hogy már nem szeretik, akkor minden érzélgősség, minden álromantika nélkül szakítanak a viszonyral. Sigrid Undret női szeretnek és boldogok, szeretnek és boldogok őszinte szívvel, de szerelmükbe — és nőírónál ez a legrendkívülbb tünet —, soha szikrányi szentimentalizmus sem vegyül.

* * *

A másik nőípus, amely egészen külön helyet foglal el Sigrid *Undset* művében, *Jenny*, a hasonló című regény hősnője. Ebben a regényben szakít *Undset* az egyszerű polgári környezettel és a művészek bohém világába visz bennünket. A nőalakok itt csak annyiban hasonlítanak előző regényeinek szereplőéhez, hogy szintén önállóak, kenyérkeresők, de túlvannak a polgári élet korlátain és előítéletein; művészek, akik a hazai talajból kilépve, gyökértelenül, idegenben élnek, bohém pajtáskodásban a férfikkal, ami azonban mint *Undset* regényeiben rendszeren, hijjával van minden érzéki aláfestésnek.

Jenny, ellentétben a norvég író nő többi alakjával, gyöngé, akarattalan lélek, csupa szenzibilitás, csupa vágy és művészi ambíció. Rómában beleszeret egy fiatal norvég festőbe és eljegyzi magát vele. De hamarosan kiábrándul belőle, mert a fiatalember anyja ellenzi a házasságot s a fiú férfiatlanul meghunyászkodik kemény és tekintélyt tartó anyjával szemben. *Jenny* jövődöbeli apósa maga is festőnek készült. De kizökönt a művészi pályáról, félbohém nyárspolgárrá züllött, de titokban művészi álmokat hordoz lelkében és *Jenny*-nek bizalmasan elpanaszolja legrejtettebb vágyait. A lány megszánja, úgy érzi, hogy szerelmével újra fölguyjthatja a félbenmaradt művész ihletét és megmentheti a végső züllést s egy ilyen ábrándos és intellektuális föllángolásban odaadja magát a már öregedő férfinak, anélkül, hogy igazi szөнvedély heve ragadná el. De itt is csalódás éri a rajongó fiatal festőnőt. Gyermeke születik és ekkor eszmél rá, hogy a férfi hitvány, gyáva ember, aki nem tudja érte föláldozni anyagi jólétét, amelyet felesége mellett élvez. *Jenny* undorral menekül tőle. Gyermeke, egyetlen reménye és vigasztalása meghal s ekkor a sokat csalódott fiatal nő újra kezdi a vándorművészek életét. Vigasztalanul bolyong a világban. Van egy fiatal festő, mélyérzésű, komoly, becsületes fiú, aki jól ismeri *Jenny* egész életét és állandóan titkos vonzalommal van iránta. Meg akarja menteni. Feleségül akarja venni. *Jenny* is megszerette már a fiút, de nem lesz a felesége, mert az az érzése, hogy nem méltó hozzá. Közben újra találkozik volt főlegényével. Akkor már lelkileg egészen megtört, fáradt, idegrendszere felmondta a szolgálatot s félig ernyedtségből, félig dacos nemtörődömségből, valami perverz önmarcangoló kéjjel dobja magát a karjába. De az ébredés rettenetes. *Jenny* megundorodik önmagától. Rájön, hogy lényének alapvonása a tehetetlenség. Rájön, hogy csak féldolgoz telnek ki tőle. Nem képes az igazi művészi alkotásra, nem tud mást boldogítani és maga is örökre boldogtalan. Határtalan elkeseredés vesz erőt rajta és megöli magát.

Jenny törekeny, gyöngé, ingatag, önmagával is tehetetlen lénye merőben különbözik Sigrid *Undset* minden más nőalakjától. A lélek bizonytalan, téveteg sóvárgása, a vágyaktól és álmoktól nehéz melankólia talán csak benne van meg. Egyetlen romantikus alakja *Undset*-nek, mégis ment minden romantikától s a legőszintebben és legmélyebben emberi. Ami a norvég írónőnél a legnagyobb ritkaság, *Jenny*-ben megérezzük az asszonyos, szubjektív átfűtöttséget. Egészen bizonyos, hogy *Undset* tökéletes, aprólékos részlet-finomságokig kidolgozott női jellemrajzai nem születettek meg másképp, mint nagy lelki elmélyedés útján. *Undset* a tulajdon lelkén keresztül érezte meg ilyen divinációs erővel a női lélek minden titkát, de tudatos és biztos művészetel mindig teljesen el tudott tűnni alakjai mögött. *Jenny*-ben mintha mégis kicsillana valami a saját énjéből. Egyik kritikusa szerint, mintha a régi héber szertartás a bűnbakjaként, rá akarta volna ruházni *Jenny*-re mindazt a mélabút, mindazt a megmagyarázhatatlan és bizonytalan szorongást, mindazt a szenti-

mentalizmust, ami lelke titkos zúgain lappangott, hogy aztán Jenny halálával, megölje ezeket a gyöngeségeket is és végkép megszabaduljon tőlük.

* * *

Csakugyan mindezeknek a gyöngeségeknek, ellágyulásoknak és érzékenységeknek nyomuk Undset legmonumentálisabban megmintázott alakjában, Kristin Lavransdatterben. Kristint, akinek alakja egy hatalmas regénytrilógia rengeteg szereplőt mozgató, régi robusztus korok nehéz levegőjét tökéletesen visszavarázsoló, roppant méretei közt is, jellegzetes erővel domborodik ki, mintha a legkeményebb gránitból faragták volna. Élete mint kitárt könyv fekszik előttünk első gyermekjátékaitól egészen haláláig a kolostor csendes, homályos cellájában.

Kristin kemény, tántoríthatatlan akaratú, erős női lélek. Bizonyoságot tesz erről még, mikor mint alig serdült hajadon a lobogó tűzbe tartja kezét, hogy meggyanúsított szüzi ártatlanságát bizonyítsa. Van vitéz, aki meghal érte, van aki áldozatos, megbocsátó szerelemmel szereti, de ő ellágyulás nélkül halad a maga útján. Beleszeret egy előkelő, de könnyelmű lovagba s egy tavaszi éjtszaka mámorában az övé lesz. Szülei másnak szánták. Nem látják szívesen a rossz hírű urat, akinek zabolátlan természete és kicsapongó élete miatt nem egyszer kell külföldre menekülnie. De Kristin keményen keresztül hajszolja az akaratát. Egészen rabjává teszi az ingatag Erlendet és nem nyugszik addig, míg az meg nem kéri a kezét. Szüleitől is kierőszakolja a házasságba való beleegyezésüket s azután fején a hajadonok ünnepi koszorújával, amely őt már jog szerint meg nem illetné, hiszen a szíve alatt hordja Erlend gyermekét, titkolt és szinte összeroppantó szorongásai közt is büszkén járul az oltár elé, hogy szerelmét, amelyért mindent feláldozott, az egyház áldásával pecsételje meg.

A trilógia második része, mint feleséget és családayát mutatja be Kristint. Akármilyen ellenállhatatlan erejű szerelemből fakadt is a frigye, igazi megértés és harmónia nincs a házastársak közt. Kristin női büszkeségét egészen szerelmének sem tudja feláldozni. Ezért gyakori a torzsalkodás közte és Erlend között, akinek szertelenségekre hajló állhatatlan természete amúgy is kormányzásra szorul. Kristin élete csupa küzdelem. Küzdenie kell férje rossz hajlamaival. Rendben kell tartania egy elzüllött gazdaságot, engedelmesre szorítania egy fegyelmezetlen háznépet, Nevelnie kell egymásután születő gyermekeit. Ott vannak udvarházában Erlend törvénytelen gyermekei is, akik szintén állandó nézeteltérés okai a házastársak közt. Így hullámszik az életük szüntelen megmegújuló neheztetések, fellobbanó gyűlölködések és újraeledő szerelmek közt. De az igazi mélységes összetartozásnak, az egymásba való teljes átolvadás érzésének bensőséges összhangjáig sohasem juthatnak el, mert Kristin büszke tartózkodása sohasem tud egészen fölengedni.

Kristin élete tehát nem boldog. De aztán rászakadnak egymásután a nagy csapások. Férje meghal. Gyermekei egymásután hagyják el és Kristin most érzi át egész nagyságában és gyötrelmességében azt a fájdalmat, amelyet gyermekkorában szülőinek okozott. Az élet nehéz keresztje alatt roskadozó asszonynak a kereszt ad vigasztalást és az a törhetetlen lélek, amelynek acéloságát az élet semmiféle nehézsége, a sorsnak semmilyen csapása nem tudta meglágyítani, most egészen fölenged a kereszt szelid igája alatt. Kristin büszkesége engedelmesen meghajlik keresztényi alázatában a krisztusi szeretet végtelen nagysága előtt. Kristin, mikor a hatalmas vagyon minden erőfeszítése ellenére pusztulásnak indul, mikor férje nyomorultul meghalt és gyermekei

szétszóródnak a világban, visszavonul a nidaros-trondhjemi dóm kolostorába s itt végzi be életét békült, megengesztelődött és megalázkodott lélekkel.

Kristin Lavransdatter regénye a női akaratérő s a büszkeség martiriuma. Alakja mint női lélekrajz páratlan nemcsak a norvég, hanem úgyszólván az egész világirodalomban is. Minden ízében férfias erejű, férfias biztosságú és tudatos, művészi koncepciójú, részleteiben aprólékos gondú, egész felépítésében a michelangelói művészet plaszticitásával és monumentalitásával ható s emellett mégis annyira nőies és a női lélek ösztöneinek minden rejtekébe annyira mélyen hatoló, amilyen mélyen és tisztán férfi a nőt sohasem láthatja és nem ismerheti. Kristin lelke tiszta és kemény, mint a gyémánt. Az élet megpróbáltatásai, szenvedései, csapásai folyton csiszolják, de mennél több fénytörő él támad rajta, mennél simábbra és sokszögletűbbre csiszolódik, annál tisztábban, annál átlátszóbb kristályossággal, annál színszóróbb tün-
dozléssel ragyog.

* * *

De nemcsak lélekrajznak páratlan a Kristin Lavransdatter, hanem korrajznak is. Sigrid Undsetnek sikerült a középkor történelmi levegőjét és életét a leghitelesebb okmányok alapján olyan realitással megteremteni művében, mint amilyen realitással a ma levegője az egykorú társadalmi regényekben él és élte. Történelmi regényt írt hamis történelmi kulisszák nélkül. A fjordok, bércek és ösrengetegek primitív töretlenségű díszlete ma is az Norvégiában, mint a középkorban volt. Az eldugott völgyzúgok rejtekén ősi tradíciók változatlanságában élő emberek lelke, gondolkodása alig változott néhány száz év alatt. És Undset épen azzal tudta annyira eleven valósággal, annyira közvetlen természetességgel, csaknem kézzel fogható pozitívssággal elénk varázsolni ezt a rég letűnt kort, mert épen a mélyen és változatlanul örökemberit akarta minden vonatkozásában és változatában érzékeltetni.

Még apjától, a tudós archeológustól örökölte a mult idők szeretetét. Már írói pályája elején foglalkozott történelmi és mondai tárgyakkal. A régi izlandi *Sagákkal* fordította s hosszú éveket töltött régi szövegeknek, középkori okmányoknak tanulmányozásával. Ennek a megfeszített munkának meg is van az eredménye. Nincs talán regény, amely a középkori életet olyan gazdagon, olyan mesterkéletlenül, minden részletében olyan szemléltetőn tárná elénk, mint ez a trilógia. A XIV. század elejének norvég társadalmát minden rétegében és minden vonatkozásában megismerjük. Egészen közelről szemlélhetjük a családi élet minden megnyilvánulását. Szinte együtt élünk a tágas udvarházakban azokkal a nagygazdákkal, akikből az északi ország első főnemessége sarjadt. Látjuk a családi élet minden eseményét: gyermekszülést, betegséget, lakomát, halált, temetést, tort. De részt veszünk a mindennapi munkában is, amelynek csöndes, egyhangú folyását olykor hirtelen lecsapó tragédiák szakítják meg. Látjuk, hogy épülnek hívó és gyakran még gyámoltalan kezek serény munkája nyomán az első katedrálisok és kolostorok, amelyek körül az ünnepi sokadalmak s a nagy zárandoklatok színes hullámai kavarnak. Bepillantathatunk a politikai élet cselszövényeibe, amelyeknek leírásában különösen a trilógia második része gazdag. Sőt kitérül előttünk a társadalmi élet egész szövevénye az érintkezési formák, foglalkozási ágak, osztályok és néprétegek plasztikusa bemutatása révén. A három hatalmas kötet során valósággal beleéljük magunkat a középkor szokásaiba és erkölcséibe, a részeg és bő tivornyákba, a véres civakodásokba. Sok vér, szenvedés és erőszak vesz

körül, de gyermeki hit és mélységes áhitat is, és egészen otthon érezzük magunkat abban a különös levegőben, amelyben babona és vad brutalitás együtt burjánzik fel a legtisztább és legtündöklőbb lovagi erényekkel, a gyöngédség és vítézi bátorság legszebben tenyésző virágaival.

* * *

Mint regény-konceptió még hatalmasabb s mint korrajz, talán még színesebb Sigríd Undset másik nagy történeti regénye, az Olaf Audunson, amely két részből áll négy vaskos kötetben. Ennek a regénynek drámai háttér ad a fiatal kereszténységnek küzdelme az, ősi pogánysággal, amelynek babonái makacsul tartják magukat különösen a hozzáférhetlenebb vidékeken. Az új, szelíd kultúra csak nehezen tudja fékezni a régi barbár erkölcsöket, amelyekben az ököljog és a vérbosszú még szinte korlátlan szerepet játszik s a fiatal Egyháznak sincs elég ereje, hogy mindig gátat vessen az erőszaknak és igazságtalan vérontásnak.

Nehéz volna elmondani a regény tartalmát, amelynek szépsége amúgy is a részletekben s az epizódok gazdagságában van. Olaf Audunson mintaképe a norvég keresztény loagnak. Mint ifjú, szerelmes nevelőapja leányába, akit feleségül szántak neki. A norvég tavaszi ünnep boldog mámorában a két fiatal lény egymás karjába szédül. Azt hiszik nem következtek el nagy bűnt, hiszen házasságuk már küszöbön áll. De Olaf nevelőapja váratlanul meghal s a kapzsi rokonok nem akarnak hozzájárulni végakarataához, mert gazdagabb, befolyásosabb embert szeretnének Ingunnak férjül. Sok huzavona után a püspök bölcsessége mégis rendbehozza már-már a dolgot, azonban Olaf ekkor párvialdiban megöli Ingunn egyik rokonát, aki becsmérelte. Menekülnie kell, de megígéri Ingunnak, hogy élve vagy halva visszatér hozzá. Ingunn állhatatosan vár rá. Nem enged rokonai csábításának, rábeszélésének, erőszakosságának, hogy más férjet válasszon. De hiába vár. Hosszú évek telnek el és Olafról semmi hír, Ingunn kétségbeesik, betegség vesz rajta erőt. Idegrendszere a sok lelkigyötirelem és hasztalan várakozás következtében teljesen fölmondja a szolgálatot. És ebben a rettenetes lelki válságában egy lelkiismeretlen kalandor hatalmába kerül, aki kihasználja gyöngédségét és teherbe ejti, hogy így kezéhez és gazdag hozományához hozzájusson. Ekkor kerül haza Olaf, aki meggyőnta és levezelte bűnét. Nagy vérdíjat fizetett a meggyilkolt rokonainak és most, hogy minden dolgát rendbehozta, eljött Ingunnért. Megtudja a rettenetes valót. De szívében felülkerekedik a megbocsátó szeretet. Mentséget talál Ingunn számára és feleségül veszi, de előbb titokban bosszút áll csábítóján, akit egy elhagyott hegyi kunyhóban meggyilkol.

Olaf elköltözik feleségével a messze Hestvikenbe, ahol semmit sem tudnak házasságuk előzményeiről. De mégsem boldogok. Ott van közöttük Ingunn törvénytelen fia Eirik, akit anyja titokban szegény paraszttal neveltet s akire Olaf mindig féltékeny. Mert neki magának nincs gyermeke. Ingunn vagy halott gyermeket szül, vagy hamarosan meghal a gyermeke. Isten büntetése ez, mert Olaf halálos bűnben van. Nem győnta meg a gyilkosságot és méltatlanul vette magához az Úr testét. Most már tudja, hogy rajta az Isten verése. Vezekelni próbál. Irgalmassággal, jótékonyssággal akarja jóvátenni nagy bűnét. Hogy a halottat megengesztelje, saját gyermekének ismeri el annak a fiát Eiriket, magához veszi és örökösévé teszi nagy vagyonának. De ez sem segít. Ingunnak ugyan végül egészséges leánya születik, de ekkor ő maga bénul meg és ő hosszú évekig mozdulatlanul fekszik. Olaf pedig

nem gyónhatja meg bűnét, hiszen a Szentföldre küldenék vezekelni és akkor magára kellene hagynia a tehetetlen Ingunnt, akinek szégyene is kiderülne. Ingunn ő maga kéri tehát férjét, hogy bűnét meg ne gyónja.

Sok évi szenvedés után meghal Ingunn, de a csapások most gyermekeiben sujtják Olafot, aki végre elhatározza magát, hogy gyónni megy és vezekelni fog. De a gyónató szék előtt szélhűdés éri. Megbénul a nyelve és szólni nem tud többé. Titkát örök sírba zárta a némaság. Csak azt tudják róla, hogy nagy bűn terhe nyomja a lelkét, amelytől nem tud szabadulni. És ekkor megkönyörül rajta Eirik, aki nem is az ő fia. Az ingatag és könnyelmű fiú magába száll. Apja halála után lemond feleségéről, lemond minden földi javáról. Kolostorba vonul és szerzetessé lesz, hogy ő vezekeljen apja meg nem gyónt bűnéért.

Ez az első olyan regénye Undsetnek, amelyben a főalak a férfi s Olaf Audunson mesteri lélekrajza mélységben és monumentalitásban Kristin Lavransdatterével vetekszik. Olaf Audunson tragikus kettőségű lelkében az ősi pogányság zabolátlan indulatai s a keresztény kultúra fenkölt erényei: a szeretet, a megbocsátás és alázatosság csatáznak. Hol ezek kerekednek fölül, hol amazok. De Olaf büszke férfiassága, zárkózottsága nem árulja el a lelkében tátongó sötét mélységeket. Senki nem sejtí, milyen háborgó szenvedélyeket, milyen sötét és mardos önvádakat nyom el. Senki sem tudja, milyen áldozatokat hoz, milyen rettenetes fellázadásokat kell elnyomnia benne a szeretet és megbocsátás szavának. De tudja hordozni erősen a leggyötrőbb büntudatot, a kárhozat bélyegével lelkében tud járni emelt fővel, mosolyogva szeretetből, irgalomból az iránt, akit szeret. Minden porcikája sajog a megalázkodás után, de nem hajthatja bűnbánó fejét az isteni megbocsátás zsámolyára, mert más fejére is gyalázatot hozna vele. S mikor végre út a pillanat, hogy szabadulhatna élete nagy terhétől, örökre bezáródnak a felduzzadt bűnbánat zsilipjei. Olaf megnémul és nem gyónhatja már meg bűnét. Isten maga vette kezébe az ítélkezést.

Nincs a világirodalomban regény, amely ilyen megrázó erővel, ilyen mélyre tapintó pszichológiával mutatná meg a gyónás jelentőségét s a bűnbánat és vezeklés megtisztító hatalmát. «*Anima naturaliter christiana*» — mondja Walter Pater az epikureus Mariusról. Ilyen természetszerűen katolikus lélek a protestáns Norvégia két leghatalmasabb prózai eposzának szerzője s e két regény után szinte elmaradhatatlan volt, ami Rómában be is következett, hogy Sigrid Undset ünnepélyesen katolizált.

* * *

Undset regényeinek többi férfialakja messze elmarad Olaf Audunson mögött. Általában a férfi mindig mint gyöngé, ingatag, sokszor egészen félszeg lény jelenik meg nála a sokkal erősebb, céljaik felé sokkal biztosabban haladó nőekkel szemben. Még Olaf is gyakran indulatainak rabja. Sőt másik, jobban kidolgozott hősében, Erlendben, Kristin Lavransdatter férjében is a gyöngeségnek, s a gyermekes felelőtlenségnek nem egy vonását találjuk. Nem a déli legendák hódító szerelmes hőse, a női szíveken tipró Don Juan, se nem a rettenthetetlen és lebírhatalatlan dalia, a sárkányölő Siegfried Undset regényeiben a férfi. Rendesen köznapi, könnyen megalkuvó lény, akiben az erények és hibák meglehetősen egyensúlyban vannak. Még ha a legromantikusabb vonásokkal díszíti is fel őt a szerző, legfeljebb a szerelem szegény koldusa, aki alázatosan nyújtja kezét a nő felé a viszonzás alamizsnájáért, amelyet erővel, akarattal nem tud vagy nem mer elvenni, mint Torkild, a *Tavaszi* hőse. Hasonló

vonások vannak különben Olaf Audunsonban is. De nála éppen abban van az erő, hogy szilaj természetét, féktelen vad ösztöneit tudja belekényszeríteni a szeretet és megalázkodás gyöngeségébe.

* * *

Undset minden regényében sok szó esik a házasságról s bár minden irányzatosság és kiélezettség nélkül a házasság problémájáról. Csak első kisebb regényeiben független fiatal lányok a szereplők, akiknek elfojtott, vagy csaldott szerelmi vágyakozása nem vezet házasságra, akiknél a szerelem nem út és eszköz, hanem végcél, esetleg hamar szétfoszló bájos illúzió. De már a *Tavas* című regényében a szerelem boldogsága a házasság kötelességeivel párosul és Undset mindkét nagy történeti regénye azzal a problémával is foglalkozik, mivé lesz a lángoló ifjú szerelem a házasság beteljesülésében, hogy állják meg helyüket az álmok és ábrándok abban a valóságban, amit a házasság jelent.

Undset szerint a nő helye a házasságban van. Regényeinek legnagyobb része a házaselet, a család keretében vizsgálja a férfi és nő viszonyát. A szerelem csak út és eszköz a házassághoz. A nő célja, hogy feleség és anya legyen. A gyermekek hozzák meg az élet nagy talányának megfejtését, a gyermekek jelentik az élet, a jövőt, adják meg a szerelem értelmét és létjogát. Maga a házaselet soha nem csupa derű, nem az első szerelmes hetek megszakítatlan idillje. Egyre több kötelességet, terhet, megpróbáltatást és szenvedést ró a házaselekre, talán elsősorban a nőre. De az egyénnel és a társadalommal is csak a család adhatja meg a biztos alapot a létküzdelemben. A nőnek állhatatosságra és erős akaratra van szüksége, hogy a családi élet nagy jelentőségét felismerje. Énje legnemesebb részét kell megmentenie számára, hogy értéke legyen a társadalomnak. S mindehhez az erőt és a támaszt a gyermekekben kell keresnie. Undset regényeiben tehát fontos szerep jut az anyaság s az anyai érzelmek tanulmányozásának is. Undset valóban kitűnő ismerője az anyai ösztönöknek. Ő maga is példás anya s egészen természetes, hogy veleszületett, másokban is megfigyelt és tanulmányozott ösztönei igen közel tudnak férkőzni a gyermekhez. Ez a magyarázata, hogy nagyon kevés író tudta olyan igazán és annyi megértéssel feltárni a gyermeklélek titkait, mint Sigrid Undset.

* * *

Stílusa is egészen egyéni: azt mondhatnók róla: a szürkeség monumentalitása, a disztelenség ünnepi pompája, az egyszerűség kincses gazdagsága. Undset szereti ezt az átlátszó szürkeséget és egyformán használja contemporaine és történeti regényeiben.* A legeredetibb író, de soha nem keresi az eredetiséget. Irtózik mindattól, ami kiszínezett, festői, kiabáló. Fantáziája merész, de nem harsogó színek és dagályos képek, hanem jellemző tények kitalálásában. Fantáziája az élethez tapad. Képzetele csak a valóság ajtaján tud belépni. Csak a mindennapi életből merít, és innen is csak a legmindennapibb napokat választja ki. De képzetének olyan ereje van, hogy a szürke mindennapot történetté s a történelmet mai hétköznaprá tudja varázsolni. Szürke nála minden: az alakok, a környezet, az események. A sötét tónusok tragikus izzása csak az egymásra rétegződő szürkékből bontakozik ki.

Fokozza az egymásba mosódó tónusok szürkeségét az író előadás-módja is. Undset a meglátás benyomásait soha nem alakítja át valamelyik művészi metódus képletes felhasználásával festménnyé vagy szoborrá, hanem azon nyersen rakja egymás mellé a legapróbb és legszürkébb részleteket, ahogy

szemének hűséges és éles lencséje lefényképezte őket. Undset előadása nem fest, nem mintáz, hanem fotografál, de fantáziájának ereje már felfedezte a stílusban a plasztikus fotografálás titkát.

Nyelvében nincs semmi keresettség. Igyekszik teljesen a köznapi kifejezési formákhoz idomulni. Mintha az életben készített stenogrammból adná vissza, amit alakjai beszélnek. Szubjektív elérzékenyületeket nem ismer. Lírája magában a történetben van.

De végül a sok szürke részlet és egymásba szürkülő irombaság atmoszférát teremt nála. A valóság szinte megelevenedik körülöttünk. Érezni, tapintani tudjuk a tárgyakat. Beleéljük magunkat a köznapok végtelen természetességébe. Az alakok igazak és élők s olyan döbbenetes közvetlenséggel hatnak ráink, akár csak a drámában. Mert Undset soha nem analizál. Alakjainak jellemét, lelkét, nagy belső pálfordulásait nem aprólékos elemzésből, hanem szavaikból és tetteikből ismerjük meg. Így alakjai lassanként kiemelkednek a szürke háttérből, mozognak, élnek, velük élünk és tetteik nemcsak érdekelnek, hanem lelkünk mélyéig meg is rendítenek.

Undset a világirodalom legdrámaibb epikususa. Naturalizmusa a legtermészetesebb idealizmus. És az a mindent átfogó szürkeség, amely műveiben a puritán valóságszeretet legbeszédesebb bizonyítéka, nem a jelentéktelenségbe való erőtlen elernyedés, hanem a vaskő és a gránit acélos szürkesége.

Kállay Miklós.

PIHENÉS.

*Ó, mily jó ez a fáradtság, amely
csontomban, véremlen, idegeimben
zsongatja józan dallamait.*

*Szédobom tagjaim s a pihenés
szobra vagyok. Mozdulatlan
éjtszaka, szerecsenyfekete márvány.*

*Szédobom a lelkemet is,
hadd ragadjon bele, mint a bogáncs
a gyanúllan járókelőbe.*

*Csak katlogjatok száguldás örült
kerekei, csak harsogjon a rikkancs.
Süket vagyok: a lelkem, a bensőm,
a multam s jövődöm süketje.*

*Úgy mállok a roppant Éjtszaka hullámaiba,
mint az ág, amelyen minden alma
megérett már a tetszalott kánikulában
ásszú pihenésre.*

Marconnay Tibor.